

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора економічних наук, доцента
доцента кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування
Макаренко Інни Олександрівни
на дисертаційну роботу Захарова Дмитра Миколайовича
на тему «Обліково-аналітичне забезпечення управління соціальним
капіталом підприємства»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 071 Облік і оподаткування

1. Ступінь актуальності теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Соціальний капітал у межах концепції шести капіталів інтегрованої звітності постає в академічних колах порівняно менш вивченою категорією, ніж виробничий та фінансовий. До його складу за підходом Міжнародної ради з інтегрованої звітності відносять інститути та відносини всередині та між спільнотами, групами зацікавлених осіб та іншими угрупованнями, а також здатністю обмінюватися інформацією для максимізації індивідуального і колективного добробуту.

Норми, цінності, репутація, довіра ключових груп стейкхолдерів, бренд і моделі поведінки компаній на ринку, що є невід'ємними складовими соціального капіталу, потребують окремих підходів щодо їх унормування і стандартизації, відображення в обліку та розкриття у звітності. Плюралізм наукових джерел щодо трактування сутності соціального капіталу, детермінації його місця у системі облікових категорій, відсутності підходів до його вимірювання та визначення вартості, розкриття інформації щодо його формування та використання підприємствами обумовлюють актуальність теми дисертаційної роботи Захарова Д. М., її об'єкт, предмет мету і завдання.

Вона присвячена комплексному дослідженню процесу формування обліково-аналітичного забезпечення управління соціальним капіталом підприємства, поглибленню теоретичних основ, методичних положень та розробці науково-практичних рекомендацій з удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління соціальним капіталом підприємства.

Робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт факультету бізнесу та сфери обслуговування Державного університету «Житомирська політехніка» і є складовою державної програми досліджень за темою: № 48 «Трансформація соціальної відповідальності бізнесу в умовах гібридної війни» (номер державної реєстрації 0117U006477). У межах цієї

теми автором проведено ґрунтовні дослідження та удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління соціальним капіталом підприємства.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Оцінюючи основні результати дисертації, що виносяться на захист, необхідно підкреслити їх теоретичну обґрунтованість та орієнтацію здобувача на чітке формулювання власної позиції.

Підтвердженням наукової обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи є логічна послідовність у постановці і виконанні завдань згідно мети дослідження. Робота містить необхідні теоретико-методологічні, методичні та аналітичні розробки, належним чином висвітлені у відповідних розділах.

Наукова достовірність викладених у роботі Захарова Д.М. результатів забезпечується творчим використанням наукових підходів, системним вивченням та узагальненням результатів наукових розробок вітчизняних та зарубіжних фахівців із проблем обліку та аналізу діяльності суб'єктів господарювання, критичним осмисленням значної кількості літературних джерел, зокрема й іноземних.

Теоретико-методологічну основу дисертаційної роботи склали теоретичні, організаційні і методичні положення бухгалтерського обліку та аналізу діяльності підприємств, викладені у наукових працях провідних фахівців з питань визначення тенденцій розвитку бухгалтерського обліку як галузі наукових знань, формування обліково-аналітичного забезпечення управління соціальним капіталом підприємства.

Автором вдало використано системний та діалектичний підходи до формування обліково-аналітичного забезпечення управління соціальним капіталом. У дисертаційній роботі доречно застосовані методи наукової абстракції та узагальнення, аналізу і синтезу, індукції та дедукції, аналогії та моделювання, групування, ряд економіко-математичних методів.

Сформульовані за результатами проведеного дослідження висновки та узагальненн у повному обсязі відображають хід розв'язання поставлених у роботі завдань та їх значення для подальшого розвитку галузіоблікових знань, у тому числі й розв'язання проблем прикладного характеру.

Зазначене дозволяє зробити висновок про обґрунтованість і достовірність представлених у дисертаційній роботі Захарова Д.М. наукових положень, висновків і рекомендацій, а також про високий науковий рівень здобувача.

Апробація та достовірність отриманих наукових досліджень, висновків та рекомендацій підтверджується значним переліком публікацій за темою дисертаційної роботи у зарубіжних та національних періодичних виданнях, які індексуються в міжнародних базах даних, а також обговоренням отриманих результатів на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Наукові праці автора на достатньому рівні відображають його особистий внесок у вирішення теоретичних та прикладних проблем розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління соціальним капіталом.

3. Наукова новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Вивчення змісту дисертаційної роботи здобувача, його основних наукових праць дозволило визначити найважливіші теоретико-методологічні положення, висновки та рекомендації, що характеризуються науковою новизною. У своїй цілісності вони спрямовані на вирішення наукової задачі щодо розроблення та обґрунтування теоретичних положень, методичних підходів і рекомендацій щодо формування обліково-аналітичного забезпечення управління соціальним капіталом підприємства.

Основні положення наукової новизни, розвинуті автором, можна згрупувати за таким змістовними ознаками:

1. положення, що поглиблюють теоретичні аспекти дослідження соціального капіталу:
 - 1.1 трактування сутності поняття «соціальний капітал підприємства», що набуло подальшого розвитку, у вигляді об'єкта бухгалтерського обліку як ресурсу у формі сформованих, постійних, усталених форм високоефективних соціально-економічних взаємодій, що мають економічну цінність і використовуються в господарській діяльності для отримання економічних вигід у майбутньому, що виникає в результаті формування і використання мережевих нематеріальних активів (с. 34);
 - 1.2 параметризація моделі управління соціальним капіталом підприємства, удосконалена автором, яка на відміну від існуючих враховує поточний стан та можливості потенційного розвитку соціального капіталу(с.45-46);
 - 1.3 удосконалене автором обґрунтування мережевих нематеріальних активів як основної форми соціального капіталу, що дозволило йому виділити соціальний капітал як об'єкт бухгалтерського обліку (с. 57-60);
 - 1.4 удосконалене автором обґрунтування впливу нових форм соціально-економічної взаємодії у вигляді платформ краудфандингу, краудсорсингу, однорангового кредитування на формування соціального капіталу в умовах мережевої економіки (с. 131-138).
2. положення, що удосконалюють методичні аспекти оцінювання та впливу соціального капіталу на економічні змінні:
 - 2.1 удосконалено процес селекції критеріїв для оцінки партнерської взаємодії, що базується на методах відстаней та рейтингуванні бізнес-одиниць та дозволяє визначити ступінь впливу контрагента на формування соціального капіталу (с. 65-74);
 - 2.2 удосконалено методику оцінювання вартості соціального капіталу, що базується на методиці «Value explorer» та дозволяє відобразити соціальний капітал в системі бухгалтерського обліку на етапі його формування (с. 77-90);
 - 2.3 удосконалено методику визначення впливу довіри як елемента

соціального капіталу на рівень економічного розвитку через показник ВВП, яка має практичну цінність у процесі отримання конкурентних переваг і створення додаткової вартості як на макро-рівні (у вигляді створення або вдосконалення державних інститутів), так і на мікро-рівні (через утворення партнерських мереж) (с. 118-128);

3. положення, що розвивають підходи до відображення в обліку та звітності соціального капіталу:

3.1 удосконалено модель бухгалтерського обліку соціального капіталу та мережевих нематеріальних активів підприємства в системі плану рахунків бухгалтерського обліку, що сприяє підвищенню якості їх обліково-аналітичного забезпечення (с. 91-100);

3.2 удосконалено організаційно-методичні підходи до відображення соціального капіталу у звітності підприємств, що сприятиме підвищенню рівня прозорості компаній та співставності надаваних ними соціальних індикаторів (с. 103-115);

Отже, основні наукові положення, результати і висновки дисертаційної роботи Захарова Д.М. мають істотну новизну, достатню ступінь обґрунтованості та достовірності.

4. Наукове значення та практична цінність одержаних результатів дослідження

Результати дослідження Захарова Д.М. мають як теоретичну, так і прикладну значущість, оскільки застосування запропонованих авторських розробок сприяє вдосконаленню обліково-аналітичного забезпечення відображення та управління соціальним капіталом підприємства.

Безпосереднє впровадження на час проведення захисту дисертаційної роботи отримали: методика визначення впливу довіри на рівень економічного розвитку (Житомирська обласна рада, довідка № 10/1968/0/2-21/50 від 03 грудня 2021 р.); рекомендації з методики оцінки партнерської взаємодії (АТ «Житомирський маслозавод», довідка № 683 від 20.10.2021); модель управління соціальним капіталом підприємства (ТОВ «Джой Тім», довідка від 14.10.2021 р.); пропозиція щодо трактування поняття «соціальний капітал підприємства» (Спілка аудиторів України, довідка № 1-10 від 18.10.2021 р.).

5. Повнота викладення наукових положень, матеріалів, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих наукових працях, зарахованих за темою дисертації

За результатами дослідження автором опубліковано 28 наукових праць загальним обсягом 11,96 ум.-друк. арк. (з них 7,0 ум.-друк. арк. належать особисто автору), із них 11 статей у наукових фахових виданнях загальним обсягом 8,94 друк. арк. (авторський обсяг – 4.57 друк. арк.), у т.ч. 5 статей у наукових періодичних виданнях, включених до наукометричної бази SCOPUS та WOS, загальним обсягом 4,34 друк. арк.; інших виданнях 4,6 друк. арк.; 17

– у матеріалах і тезах конференцій обсягом 3,02 друк. арк. (авторський обсяг – 2,33 друк. арк.).

Особистий внесок Захарова Д.М. у оприлюднених працях в співавторстві визначено коректно та зазначено у дисертації. Опубліковані матеріали повністю відображають зміст дисертаційної роботи, основні положення та наукову новизну дисертаційної роботи, відповідають вимогам п. 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167.

6. Академічна доброчесність

Порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації) в дисертації Захарова Д. М. та наукових працях, у яких висвітлені її основні наукові результати не виявлено.

7. Дискусійні питання та зауваження до дисертаційної роботи

Поряд з позитивною оцінкою дисертаційної роботи, можна відзначити, що деякі твердження є дискусійними або потребують доопрацювання:

1. У підрозділі 1.1 на рис. 1.3 та 1.4 автором продемонстровано результати бібліометричного аналізу наукових публікацій щодо соціального капіталу, що індексуються у базі Scopus за 2012-2020, засобами VosViewer. Заразом, проведений аналіз у розрізі ключових слів не містить результатів кластеризації наукових публікацій. Крім того, вважаємо, що було б доцільно доповнити його характеристикою авторів та превалюючих наукових шкіл у сфері соціального капіталу з метою забезпечення повноти аналізу.
2. У підрозділі 1.2 наведено ґрунтовний аналіз академічних підходів до управління соціальним капіталом підприємства, на основі якого розроблено авторську модель управління таким капіталом. Однак, вважаємо, що передумови до побудови моделі досліджено фрагментарно. Вони не містять підходів міжнародних організацій, зокрема і Міжнародної ради з інтегрованої звітності щодо сутності, квантифікації та управління соціальним капіталом.
3. Вважаємо, що поділ критеріїв визначення здатності об'єкта збільшувати соціальний капітал на соціальні, екологічні та технологічні недостатньо обґрунтований, оскільки традиційний перелік критеріїв розкриття інформації щодо нефінансових аспектів діяльності компаній містить екологічні, соціальні та управлінські критерії (ESG). Крім того, у межах обраного методу оцінювання соціального капіталу «The Value explorer», направлено на оцінювання інтелектуальних активів підприємства, автором ототожнюються такі види капіталу як соціальний та інтелектуальний.

За концепцією шести капіталів у межах інтегрованої звітності це самостійні види капіталу.

4. Віддаючи належне розробленій у підрозділі 2.3 специфікації моделі бухгалтерського обліку соціального капіталу підприємства, зауважимо, що її обґрунтування є недостатньо повним з позиції компаративного аналізу існуючих підходів до стандартизації обліку і розкриття у звітності соціального капіталу.
5. У цьому ж підрозділі 2.3 проаналізовано підходи до складання звіту з управління в Україні. У зв'язку з цим варто зауважити два дискусійні моменти. По-перше, брак порівняльних характеристик складання цього звіту підприємствами України. Оприлюдненні звіти не обмежуються на разі лише 2018 р.; 2019 р. та 2020 р., вже доступні до аналізу. По-друге, автором приділено недостатню вагу до проблемних аспектів розкриття саме соціального капіталу у звіті з управління та шляхів їх вирішення.
6. У підрозділі 3.2 дослідження автором удосконалено методику визначення впливу довіри як елемента соціального капіталу на рівень економічного розвитку через показник ВВП (с. 105-115). Авторська модель, що з огляду на досить високе значення коефіцієнту детермінації досить точно описує вплив довіри на рівень ВВП, використовує дані, що були отримані з Всесвітнього дослідження цінностей (WVS) за 2010–2014 роки. Однак, модель значно б виграла, якби спиралася на більш актуальний часовий горизонт, з урахуванням непередбачуваних змін у бізнес-середовищі та у поведінці економічних агентів, яка спостерігається останніми роками під впливом падіння довіри до державних інституцій.

Наведені дискусійні положення і певні недоліки істотно не впливають на загальну позитивну оцінку роботи Захарова Дмитра Миколайовича на тему «Обліково-аналітичне забезпечення управління соціальним капіталом підприємства».

8. Оформлення дисертаційної роботи

Оформлення дисертації за структурою, мовою та стилем викладення відповідає вимогам, затверджених МОН України (наказ № 40 від 12 січня 2017 р). Матеріали дисертації чітко висвітлюють одержані під час дослідження науково-практичні результати.

9. Загальний висновок

Дисертаційна робота Захарова Дмитра Миколайовича на тему «Обліково-аналітичне забезпечення управління соціальним капіталом підприємства», представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії, є завершеним самостійним дослідженням, що містить нові науково обґрунтовані теоретико-прикладні результати в сфері формування обліково-аналітичного забезпечення управління соціальним капіталом підприємства.

За змістовними та формальними ознаками дисертаційна робота відповідає вимогам пунктів 10, 11, 12 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, а її автор – Захаров Дмитро Миколайович - заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 071 Облік і оподаткування галузі знань 07 Управління та адміністрування.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
та оподаткування
Сумського державного університету

І. О. Макаренко

